

Pikassos Oy

Lastensuojelun alkuarviointi ja sen kehittämistarpeet Kanta-Hämeen kunnissa

Helsingin yliopisto
Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia
Lastensuojelun täydennyskoulutus Nokian seudulle, lopputyö
Mervi Janhunen
30.8.2006

Sisällysluettelo

JOHDANTO	2
1 TUTKIMUSKYSYMYS JA TUTKIMUKSEN TAUSTAA	4
1.1 Tutkimuskysymyksen esittely	4
1.2 Lastensuojelun alkuarvioinnin kehittäminen on tärkeää ja ajankohtaista	5
1.3 Alkuarvioinnin kehittäminen on ajankohtaista myös Kanta-Hämeessä	7
2 TUTKIMUSAINEISTO JA TUTKIMUSTULOKSET	9
2.1 Kanta-Hämeen alue ja kyselyn toteuttaminen.....	9
2.2 Kanta-Hämeen kuntien lastensuojelun alkuarviointimallit	10
2.3 Alkuarvioinnin lukumääräinen tarve ja kattavuus Kanta-Hämeessä.....	11
2.4 Alkuarviointiin tarvitaan koulutusta ja resursseja.....	13
3 LOPPUPÄÄTELMIÄ.....	16
LIITTEET	
LIITE 1: Kysely 2.5.2006	20
LIITE 2: Kanta-Hämeen kunnat ja niiden väkiluku	22
LIITE 3: Lastensuojelun avohuollon asiakkaiden määrä Kanta-Hämeen kunnissa....	23
Taulukko:	
Numeraalista tietoa lastensuojelun alkuarviointiin liittyen Kanta-Hämeen kunnissa	13

JOHDANTO

Väitän, että Suomessa on lastensuojelun avohuollon asiakkaina lapsia ja perheitä, jotka eivät tiedä, että sosiaalityöntekijä on määritellyt heidät lastensuojeluasiakkaiksi. Perheelle voidaan esimerkiksi myöntää harkinnanvaraista toimeentulotukea asumisen turvaamiseksi tai lasten harrastusvälineisiin toimeentulotukiasiakkuuden puitteissa, vaikka päätöksen tosiasiallisena perusteena olisivatkin sosiaalityöntekijän mielestä lastensuojelulliset syyt. Lastensuojelun asiakkuuden rajat ovat usein hämärät – asiakkuuden alkamista ja työskentelyn tavoitteita ei kirjata systemaattisesti. Joskus käy niin, että huoli on herännyt jossakin (esim. päiväkodissa tai koulussa), se on kantautunut sosiaalityöntekijän korviin ilman virallista lastensuojeluilmoitusta ja sosiaalityöntekijä ehdottaa lapselle tai perheelle tukitoimia. Joidenkin asiakkaiden kohdalla kokeillaan monenlaisia tukitoimia ilman, että niiden tavoitteista olisi yhteistä käsitystä. Kun lapsi käy säännöllisesti tukiperheessä, se voi olla sosiaalityöntekijän näkökulmasta perusteltua siksi, että näin lapselle taataan luotettavan ja läheisen aikuissuhteen tuki, mutta lapsen äidin mielestä tämä on keino, jolla väsyneelle vanhemmalle järjestetään vapaa viikonloppu.

Perheet voivat myös tietämättään jäädä ”roikkumaan” lastensuojelun asiakkuuteen, sillä asiakkuuden päättymisestä tehdään ani harvoin päätöstä. Usein käy niin, ettei sosiaalitoimen asiakaskertomuksiin kirjata selkeästi sitä, että niistä asioista, joiden vuoksi työskentely ja tukitoimet on aloitettu, ei enää lastensuojelullisesta näkökulmasta ole huolta. Em. kaltainen kirjaaminen onkin tietysti mahdotonta, jos ei ensin ole kirjattu, mitkä ovat olleet työskentelyn tavoitteet ja miksi lastensuojelulle ylipäättänsä on asiakkuuden alkaessa ollut tarvetta.

Edellä maalaamani (inhorealistinen) kuva lastensuojelusta ei onneksi ole lastensuojelun koko kuva. Valitettavasti lastensuojeluprosessin dokumentoinnissa erityisesti asiakkuuden alkuvaiheessa on kuitenkin monissa kunnissa isoja aukkoja. Tässä kohtaa haluan – myös synninpäästönä itselleni – huomauttaa, että sosiaalityöntekijöiden työskentely ja järjestetyt avohuollon tukitoimet voivat olla silti hyvin tuloksellisia ja lopputulos lapsen kannalta hyvä. Koska kyse on kuitenkin viranomastyöstä, on dokumentointi täsmällisine lakipykäliin perustuvine päätöksineen osa professionaalista työskentelyä.

Olen työskennellyt useita vuosia sosiaalityöntekijänä ja tehnyt avohuollon lastensuojelutyötä kolmessa kunnassa. Kokemukseni mukaan lastensuojelutyön raskaus on suorassa riippuvuussuhteessa työn kaoottisuuden kanssa. Paras vastalääke kaoottisuuden löytyy työn selkeyttämisestä, johon päästään systemaattisella ja suunnitelmallisella työskentelyllä. Tässä tarvitaan lastensuojelun ymmärtämistä prosessina, jossa on eri vaiheita ja jossa kuhunkin vaiheeseen on löydettävissä työskentelyä tukevia selkeitä malleja. Kun raamit ja rakenne ovat kunnossa, on työn sisältöön mahdollista satsata aiempaa paremmin ilman, että työntekijän voimavarat ehtyvät. Kaoottisuus syö energiaa ja voimavaroja – jos toimintamalleja eli eräänlaisia karttoja ei ole käytettävissä, vaan työntekijä joutuu jokaisen asiakastapauksen kohdalla etenemään lyhyin askelin ilman selkeää näkyä siitä, mihin ollaan menossa ja millaisia polkuja pitkin eteneminen olisi mahdollista, on työskentely raskasta ja tulokset sattumanvaraisia. Työntekijöitä kuormittaa myös työn paljous. Erityisen raskasta on se, jos ainoa vastaus resurssipulaan on se, että jokaisen on kyettävä priorisoimaan tehtäviään eli työntekijän itsensä ratkaistavaksi jätetään, kuka lapsista tai mikä perheistä on eniten lastensuojelun tarpeessa. Ilman systemaattista arviointityökalua se on mahdotonta.

Varmasti jokainen lastensuojelun avohuollossa työskentelevä sosiaalityöntekijä arvioi uusien asiakkaidensa kohdalla, onko lastensuojelutyölle juuri tässä tapauksessa tarvetta. Arviointia tehdään myös aina, kun sosiaalitoimistoon tulee lastensuojeluilmoitus: onko ilmoitus ilmeisen aiheeton vai onko ryhdyttävä selvittämään, mistä on kyse. Lastensuojelutarpeen arviointiin on kuitenkin vasta viime vuosina kehitetty systemaattisia välineitä. Samaan aikaan on nostettu esille lapsilähtöisyyden merkitys lastensuojelutyössä eli että asioita tulisi tarkastella erityisesti lapsen tarpeiden ja kokemusten näkökulmasta ja että on tärkeää kuunnella ja havainnoida lasta, kun tehdään arviota lapsen kehitykseen ja kasvuun kohdistuvista riskeistä ja turvaavista sekä suojaavista tekijöistä, jotka lapsen kulloisessakin elämäntilanteessa ovat läsnä.

Edelle kirjaamani ajatukset eivät ole kovinkaan originelleja – samanlaista puhetta kuulee nykyään usein siellä, missä lastensuojelun kehittämistarpeista puhutaan. Samankaltaisia perusteita on esitetty myös niissä työryhmissä, joiden työskentelyn tuloksena lastensuojelulakiin pyritään saamaan velvoite lastensuojelutarpeen selvittämisestä eli alkuarviointin tekemisestä (Lastensuojelulain... 2006, 93–97; Oranen 2006, 7-9).

1 TUTKIMUSKYSYMYS JA TUTKIMUKSEN TAUSTAA

1.1 Tutkimuskysymyksen esittely

Tavoitteenani on kartoittaa, onko Kanta-Hämeen kunnissa käytössä työskentelymalli tai -malleja lastensuojelun tarpeen arviointia eli lastensuojelun avohuollon alkuarviointia varten. Samalla pyrin selvittämään kuntien kehittämistarpeita alkuarvioinnin osalta. Käytän rinnakkain käsitteitä lastensuojelun (avohuollon) alkuarviointi, lastensuojelun tarpeen arviointi ja lastensuojelutarpeen selvitys.

Lastensuojelun alkuarviointia ja sen kehittämistarpeita Kanta-Hämeessä käsittelevä lastensuojelun täydennyskoulutuksen lopputyö on minulle yksi etappi sillä matkalla, jota olen lastensuojelukoulutuksen aikana tehnyt pois päin asiakastyöstä kohti toisenlaisia haasteita. Kun aloitin lastensuojelun täydennyskoulutuksen, työskentelin Laatu lastensuojeluun kuntayhteistyöllä -hankkeessa ja olin virkavapaalla sosiaalityöntekijän työstä. Koulutuksen aikana siirryin suunnittelijaksi Pikassokseen. Pikassos Oy on Kanta-Hämeessä, Pirkanmaalla ja Satakunnassa toimiva sosiaalialan osaamiskeskus. Pikassoksen perustehtävänä on *”turvata sosiaalialan asiantuntemuksen kehittyminen ja välittyminen niin peruspalveluiden kuin erityisosaamista vaativien asiantuntijapalveluiden osalta”* (Pikassos, Esittely). Suomessa toimii yhdeksän sosiaalialan osaamiskeskusta ja niiden toiminta on lakisääteistä. Työskentelen Pikassoksessa Kanta-Hämeen alueen yleissuunnittelijana ja perustehtävänäni on tukea yhteyksien luomista ja vahvistamista sosiaalialalla työelämän, koulutuksen ja tutkimuksen välillä. Kanta-Hämeen maakunnassa on 3 seutukuntaa ja 16 kuntaa.

Lopputyöni aiheen valintaan minua ohjasi useampi seikka: henkilökohtainen kiinnostus, aiheen ajankohtaisuus ja kartoituksen tarpeellisuus. Henkilökohtainen kiinnostus kumpuaa omasta työhistoriasta ja omakohtaisista kokemuksista lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Ajankohtaiseksi aiheen tekee mm. valmisteilla oleva lastensuojelulain kokonaisuudistus. Käsitykseni tällaisen pienimuotoisen selvityksen tarpeellisuudesta on vahvistunut Pikassoksen suunnittelijana työskennellessäni – kartoitus on osa alueen seudullisten tai maakunnallisten kehittämistarpeiden tunnistamisprosessia.

Pyrin pitäytymään tässä työssä nykytilanteen kartoituksessa, jossa empiirisenä aineistona on kuntien vastaukset laatimaani kyselyyn. En siis esittelen tässä työssä juurta jaksain erilaisia alkuarviointimalleja – tietoa ja ohjeistusta malleista on koottu esim. käyttämiini lähteisiin. En myöskään käy läpi perusteluja alkuarvioinnin tärkeydestä tai esittelen lastensuojelun orientaation muuttumista kohti lapsilähtöisyyttä tai lapsikeskeisyyttä. Taustoitusta jää lähinnä siihen, mitä johdannossa jo olen esittänyt. Vaikka kyselyssä on lastensuojelun täydennyskoulutuksen lopputyö, en tarkastele aihetta lastensuojelun sisällöstä käsin esim. asiakkaan tai sosiaalityöntekijän perspektiivistä. Näkökulmani alkuarviointiin kumpuaa osaamiskeskustyöstä.

Sosiaalialan osaamiskeskuksen suunnittelijana on orientaationi kehittäminen ja verkostoiminen ja välittäjäorganisaatiossa työskentely. Olen sen vuoksi pyrkinyt kirjoittamaan lopputyöni sellaiseen muotoon, josta kunnille voisi olla hyötyä alkuarvioinnin kehittämistä pohtiessaan. Esittelen kyselylomakkeella keräämääni aineiston koko-

naan, jotta kunnat voisivat peilata omaa tilannettaan muihin seudun ja maakunnan kuntiin ja mahdollisesti myös saada kehittämisvinkkejä toisiltaan. Keräämäni tiedon pyrin esittelemään siten, että vastaajakunta on tunnustettavissa vain silloin, kun se on vastausten esittelyn kannalta tarkoituksenmukaista. Suorat lainaukset olen merkinnyt ”kursiivilla”.

1.2 Lastensuojelun alkuarvioinnin kehittäminen on tärkeää ja ajankohtaista

Lastensuojelun avohuollon sosiaalityöhön on Suomessa vasta tällä vuosikymmenellä kehitetty tilannearvio- tai alkuarviointimalleja. Kunta- tai seutukohtaiset mallit perustuvat pääosin joko Pesäpuu ry:n PRIDE ja lastensuojelun avohuolto -hankkeessa kehitettyyn kartoitusmalliin tai Helsingin kaupungin Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeessa kehitettyyn alkuvaiheen tilannearviomalliin. (Ervast ja Tulensalo 2006, 11; Oranen 2006, 12.)

Pesäpuun hankkeessa v. 2000–2003 kehitetyssä työskentelymallissa lapsen elämäntilannetta kartoitetaan tapaamalla lasta ja hänen vanhempiaan ja lastensuojelun ja tuen tarvetta arvioidaan yhteisen työskentelyn pohjalta lapsilähtöisesti. Peruslähtökohdat ovat PRIDE-työskentelymallissa ja kartoituksessa käytetään työskentelyvälineinä mm. Pesäpuun kehittämiä lapsilähtöisen työskentelyn välineitä, kuten esim. tunnesäätilakortit ja nallekortit. (Möller 2004.) Työskentelymalliin voi perehtyä Pesäpuun julkaiseman opaskirjan (mt.) avulla tai Pesäpuu ry:n järjestämässä koulutuksessa.¹

Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeessa v. 2001–2005² kehitettyyn Lapsikeskeinen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvio -työskentelymalliin on tehty käsikirja (Muukkonen ja Tulensalo 2004), joka on saatavilla myös sähköisenä versiona internetistä. Työskentelymallin kehittäminen aloitettiin vuonna 2001 Haagan sosiaaliasemalla ja siksi mallista on käytetty sosiaalityöntekijöiden keskuudessa myös nimitystä ”Haagan malli”.

Osana Sosiaalialan kehittämishanketta³ on meneillään valtakunnallinen Lastensuojelun kehittämisohjelma. Kehittämisohjelman yhtenä tavoitteena on avohuollon ja arviointikäytäntöjen kehittäminen, jonka toteuttamiseksi nimettiin Alkuarviointi ja avohuolto -työryhmä keväällä 2004. Mikko Orasen johtaman työryhmän yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi asetettiin vaikuttaminen lastensuojelulain lakiuudistukseen siten, että alkuarviointi saataisiin laissa säädetyksi. (Oranen 2006, 1-3; Lastensuojelun kehittämisohjelma.) Työryhmän väliraportissa ja loppuraportissa tarkastellaan valtakunnallisesti alkuarvioinnin nykytilannetta, käytössä olevia työskentelymalleja ja kokemuksia niistä (Oranen 2005 ja 2006). Myös Englannin ja Ruotsin kokemuksia lastensuojelun arviointimallista on esitelty lyhyesti (Oranen 2006, 29–36). Lisäksi loppuraportti sisältää työryhmän esityksen lastensuojelutarpeen selvittämisen malliksi (mts. 41–46) ja toimenpide-ehdotuksia lastensuojelun kehittämisohjelmassa toteutettavaksi (mts. 47–51). Väliraportti on ollut lastensuojelun kentän toimijoilla kommentoitavana ja raportit ovat olleet jakelussa sähköpostilistojen ja Lastensuojelun kehittämisohjelman www-

¹ Lisätietoja koulutuksesta: <http://www.pesapuu.fi/avokehkoul.shtml>.

² Lisätietoja hankkeesta: http://www.hel2.fi/waris/kohka_hanna/lapsikeskeisyys/index.htm.

³ Lisätietoja Sosiaalialan kehittämishankkeesta:

<http://www.sosiaalihanke.fi/Resource.phx/sosiaalihanke/index.htx>.

sivujen⁴ kautta. Sytykettä alkuarviointia koskeviin keskusteluihin ja materiaalia paikallisiin tarpeisiin vastaavien ja olosuhteisiin sopivien työskentelymallien kehittämiseen on ollut viime aikoina hyvin saatavilla.

Alkuarviointi on herättänyt keskustelua kovasti erityisesti siksi, että alkuarvioinnin tuloa lakisääteiseksi lastensuojelulakia uudistettaessa on toivottu ja jossain määrin varmaan myös pelätty. Vastikään ilmestyneessä muistiossa lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmä esittää, että uuteen lastensuojelulakiin otettaisiin uusi säädös koskien lastensuojelutarpeen selvitystä eli alkuarviointia. Ehdotus määrää aikaan sidotusta lastensuojelutarpeen selvityksestä noudattelee pääosin valtakunnallisen Lastensuojelun kehittämisohjelman Alkuarviointi ja avohuolto -työryhmän suosituksia. (Lastensuojelulain...2006, 42–43.)

Lastensuojelutarpeen selvityksestä ehdotetaan säädettäväksi 27 §:ssä seuraavasti:

”Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on tehtävä selvitys lapsen tilanteesta. Selvityksessä arvioidaan lapsen kasvuolosuhteita, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta pääasiallisesti vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sekä lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta. Selvitys tehdään kyseessä olevan tapauksen olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa. Selvityksen tekemiseksi sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa olla yhteydessä lapselle läheisiin henkilöihin sekä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin.

Selvitys on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä, ja sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa lastensuojeluasian vireille tulosta. Huoltajan tai muulle lapsen hoidosta ja kasvatuksesta pääasiallisesti vastaavalle henkilölle ja 15 vuotta täyttäneelle lapselle on ilmoitettava selvityksen valmistuttua lastensuojeluasiakkuuden jatkumisesta tai sen päättymisestä. Asiakkuus päättyy, mikäli selvitys ei anna aiheutta lastensuojelutoimenpiteisiin.” (Mts. 171–172.)

Alkuarviointi on ajankohtainen ja kuntien sosiaalityöntekijöitä kiinnostava aihe. Lastensuojelun täydennyskoulutusryhmässämme kuudesta lopputyöstä kolme käsittelee alkuarviointia.⁵ Nanna Jousteen (2006) lopputyö ”Lastensuojelun tilannearvio Lempäälässä” esittelee Lempäälässä käyttöönotetun mallin, jolla arvioidaan lastensuojelun tarvetta ja tilannetta lapsilähtöisesti Kohtaava lastensuojelu -hankkeessa kehitetyn mallin tyyppisellä työskentelytavalla. Lopputyössään Jouste valottaa kokemuksia tilannearviomallin käyttämisestä ja pohtii tulevaisuudennäkymiä työskentelymallin osalta. Hän kysyy myös sosiaalisen konstruktionismin hengessä ”miten arviointikäytäntö ”rakentaa” asiakkaan ongelmaa, erilaisia identiteettejä ja ratkaisuvaihtoehtoja” (Jouste 2006, 3). Jouste herättää pohtimaan mielenkiintoista kysymystä siitä, miten ja millaiseksi lapsilähtöisyyttä muodostetaan eri työkäytännöissä. Kysymys on erityisen ajankohtainen nyt, kun lapsilähtöisyydestä ja lapsikeskeisyydestä on tullut vahva las-

⁴ Ks. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/lastensuojelu/>.

⁵ Jatkona Palmenian tuottamaan Lastensuojelun täydennyskoulutus Nokialla 2004-2005 osa osallistujista teki lopputyön v. 2006. Leipätekstissä mainittujen töiden lisäksi valmistui kolme muuta työtä. Anne Asp käsitteli työssään huoltosuunnitelmaa, Sirkka Viialan aiheena oli päivähoito ennaltaehkäisevänä lastensuojeluna ja Aini Mattila tarkasteli (teemahaastattelut ensisijaisena aineistonaan) vanhempien kokemuksia ja näkemyksiä huostaanoton valmistelussa. Asp työskentelee Pirkkalan sosiaalitoimistossa ja Viiala ja Mattila Kangasalan sosiaalitoimistossa.

tensuojelutyön normi aiempien (esimerkiksi perhekeskeisyys) normien tilalle tai rinnalle. (Mts. 1-4.) Sosiaalityön tuoreessa vuosikirjassa "Lapset ja sosiaalityö" todetaan, että nyt kun lapsikeskeisen ajattelun yleistyttyä on sosiaalityöhön muodostunut uudenlainen kuva siitä, kuinka lasten kanssa voi ja pitäisi työskennellä, on syytä tarkastella, mitä institutionaalisissa vuorovaikutustilanteissa tapahtuu. Mitä lapsilähtöisyys lastensuojelussa oikeasti on eli miten se realisoituu eri tilanteissa ja millaista lapsilähtöisyyttä lastensuojelun institutionaaliset tehtävät ja niiden toteuttamistavat käytännössä mahdollistavat. (Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 22-23)

Anna-Maija Karppisen (2006) lopputyössä "Alkuarviointia – Lastensuojelun alkuvaiheen tilannearvioin tarkastelua ja käyttöönoton kartoitus Tampereen sosiaaliasemilla" tutkimuskohteena on Tampereella vuoden 2006 alussa käyttöön otettu alkuarviointimalli ja se, miten kaupungin eri sosiaaliasemilla malli on saatu otettua käyttöön. Sosiaalityöntekijöiden haastattelujen, omakohtaisen havainnoinnin ja Mikko Orasen vetämän työryhmän loppuraportin perusteella Karppinen toteaa, että alkuarviointimallin systemaattinen käyttöönotto ja käyttäminen edellyttää 1) riittäviä (henkilöstö)resursseja, 2) koulutusta ja 3) organisaation sitoutumista, mikä käytännössä tarkoittaa lähiesimiesten tukea ja yhteistä sopimusta mallin käyttämisestä eli kaikkien toimipisteiden ja työntekijöiden sitoutumista työskentelymallin käyttämiseen. (Karppinen 2006, 16-17)

1.3 Alkuarvioinnin kehittäminen on ajankohtaista myös Kanta-Hämeessä

Osana Sosiaalialan kehittämishankkeen alueellista toimeenpanoa on Sosiaalialan osaamiskeskus Pikassos Oy:n alueella koottu maakunnallisia sektorikohtaisia asiantuntijaryhmiä, joiden tehtävänä on mm. kartoittaa alueen kehittämistarpeita. Kanta-Hämeen alueen lastensuojelun asiantuntijaryhmä on koottu kuntien lastensuojelutyön, koulutuksen, tutkimuksen, järjestökentän ja yrittäjien edustajista. Kehittämistarpeita kartoittavassa kyselyssä kuntaedustajat nostivat alkuarvioinnin yhdeksi tärkeimmistä kehittämiskohteista (Muistio 8.11.2005). Keskustelua alkuarvioinnin malleista ja käyttöönotosta käytiin ryhmän kokouksessa 10.1.2006. Keskustelussa kävi ilmi, että alkuarvioinnin käsite ei ole vielä vakiintunut, vaan sille annetaan erilaisia merkityksiä. Tärkeänä asiana nostettiin esille myös se, että aina ei kehittämistyötä varten tarvita erillisiä hankkeita, vaan lastensuojelutyötä on kehitetty ja kehitetään osana kuntien perustyötä. (Muistio 10.1.2006.)

Kanta-Hämeen alueella on alueen kokoon ja väestömäärään nähden ollut kiitettävän paljon myös projektimuotoista kehittämistyötä lastensuojelun saralla. Otan tässä esille vain alkuarviointiin liittyvät hankkeet. Osaava lastensuojelu -hankkeen puitteissa Kanta-Hämeessä järjestettiin v. 2002-2003 ostopalveluna Pesäpuu ry:n Lupaus lapselle -pilottikoulutus, jossa 28 työntekijää osallistui kahdeksan lähiopetuspäivän ja yhden "treffipäivän" muodostamaan koulutukseen. Lisäksi järjestettiin kaksipäiväinen tiivistetty koulutus 19 työntekijälle. Koulutuksen tavoitteena oli tukea suunnitelmallista, lapsilähtöistä lastensuojelutyötä, opastaa lastensuojeluprosessin alkuvaihekartoitukseen ja harjoittaa käyttämään erityisesti lasten kanssa työskentelyyn sopivaa välineistöä. (Laiho & Ritala-Koskinen 2003, 44.) Hämeenlinnan kaupungissa oli jo aiemmin toiminut ideointiryhmä, joka oli mukana suunnittelemassa Pesäpuu ry:n PRIDE avo- huollossa -kehittämishanketta (PRIDE ja lastensuojelun...).

Hämeenlinnan kaupungin Turuntien sosiaaliasemalla toteutettiin v. 2004–2005 Virtaa-hanke, kunnallisen sosiaalityön tehtävä- ja ammattirakenteen kehittäminen Hämeenlinnassa. Virtaa-hankkeen tuloksena mallinnettiin perheiden tilanteen alkuarviointi ja kehitettiin lapsilähtöistä työskentelyä jatkumona aiempaan kehittämistyöhön. Hankkeen yhteistyökumppaneina toimivat Hämeen ammattikorkeakoulu, Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos ja Pikassos Oy. (Virtaa-hanke 2005)

Hämeenlinnan seudun kunnat ovat saaneet Sosiaali- ja terveysministeriön päätöksellä valtionavustuksen kahdeksan kunnan seudulliseen lastensuojelun kehittämissyksikkö -hankkeeseen jatkona Lapsen polku laadukkaaksi -hanketta⁶. Kehittämissyksikköhanke käynnistyy syksyllä 2006 ja jatkuu kesään 2008 asti. Pikassos Oy tulee olemaan mukana hankkeen toteutuksessa. Avohuollon alkuarviointien kehittämistarpeiden kartoitus on osa sosiaalialan osaamiskeskuksen panostusta siihen kehittämistyöhön, jota Pikassos Oy:n oli mahdollista tehdä Osaava lastensuojelu -hankkeessa hankerahoituksen turvin ja jota nyt jatketaan mm. lastensuojelun kehittämissyksikössä.

⁶ Lisätietoa helmikuussa 2006 päättyneestä Lapsen polku laadukkaaksi -hankkeesta (2004–2006) löytyy internetistä www.verkkokollega.com seuraamalla Lapsen polkua tai linkistä <http://www.verkkokollega.com/luotsi/luotsi.shtml>.

2 TUTKIMUSAINEISTO JA TUTKIMUSTULOKSET

2.1 Kanta-Hämeen alue ja kyselyn toteuttaminen

Laadin keväällä 2006 kymmenen kysymystä sisältävän kyselyn (LIITE 1), jonka lähetin sähköpostilla kaikkiin Kanta-Hämeen kuntiin eli yhteensä 16 kuntaan. Osoitin sähköpostiviestin lastensuojelun esimiehelle – kunnan koosta ja tehtävärankenteesta riippuen esimerkiksi johtavalle sosiaalityöntekijälle tai sosiaalijohtajalle. Kyselyn tarkoituksena oli kartoittaa, onko kunnissa otettu käyttöön jokin systemaattinen työskentelymalli lastensuojelun tarpeen arviointia varten ja jos on, niin millainen malli on. Samalla pyrin selvittämään karkeasti, mitä kehittämistarpeita on arviointimallin käyttöönottamiseksi. Kyselyn saatteeksi kirjoittamassani sähköpostiviestissä kerroin, että raportin eli lopputyöni valmistumisen jälkeen tarkoitukseni on koota seudullisia työkokouksia, joissa voidaan konkretisoida kehittämistarpeita ja sopia mahdollisesta yhteistyöstä esimerkiksi koulutuksen suhteen. Työkokouksissa voitaisiin myös perehtyä alkuarviointimalleihin.

Tässä osa sähköpostiviestistä, jonka kirjoitin kyselyn saatteeksi:

Teen pienimuotoista selvitystä Kanta-Hämeen alueella siitä, miten kuntien sosiaalitoimessa on varauduttu uudistuvan lastensuojelulain v 2007 mahdollisesti/ todennäköisesti asettamiin velvoitteisiin lastensuojelun tarpeen selvittämisen eli alkuarviointin osalta.

...

Jos kunnissa on tarvetta ja halua, voisimme käydä lastensuojelun tarpeen arviointimalleihin ja alkuarviointikäytäntöjen kehittämistarpeisiin liittyen keskustelua esim. seudullisesti kootuissa ryhmissä.

Ohessa vielä tiedoksenne valtakunnallisen lastensuojelun kehittämisohjelman alkuarviointi -ryhmän loppuraportti, joka löytyy myös osoitteesta www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/lastensuojelu/.

Lähetin kyselyn 2.5.2006 ja uudistin kyselyn vielä 29.5.2006, koska alkuperäinen vastausaika osoittautui liian lyhyeksi.

Kanta-Hämeeseen kuuluu 16 kuntaa, joissa on yhteensä 168 381 asukasta (LIITE 2). Kyselyyn vastattiin 10 kunnan osalta (5.5.–13.6. välisenä aikana) ja vastaukset edustivat 133 548 asukkaan väestöpohjaa. Kyselyyn tuli vastaukset Forssan seudulta vain Forssasta, Hämeenlinnan seudulta Hauholta, Hämeenlinnasta, Janakkalasta, Kalvolasta, Lammilta ja Tuuloksesta ja Rengosta sekä Riihimäen seudulta Hausjärveltä ja Riihimäeltä. Vastauksia on vain yhdeksän, koska Lammin ja Tuuloksen sosiaalityö on yhdistetty. Kuudesta kunnasta - Hattula, Humppila, Jokioinen, Loppi, Tammela ja Ypäjä ei vastattu kyselyyn.

2.2 Kanta-Hämeen kuntien lastensuojelun alkuarviointimallit

Saatujen vastausten mukaan vain kolmessa kunnassa on käytössä lastensuojelun avohuollon alkuarviointia varten systemaattinen työskentelymalli. Nämä kunnat ovat Hausjärvi, Hämeenlinna ja Riihimäki.

Kaikissa kunnissa tehdään vastausten mukaan kuitenkin arviointia ja neljän kunnan vastauksissa myös mainitaan lyhyesti, kuinka tapauskohtainen arviointi on käytössä ilman erityistä mallia. Vastauksista voidaan myös tehdä se tulkinta, että alkuarvioinnin käsitteeltä puuttuu täsmällinen määritelmä.

Yksi vastaajista kertoo, että kunnassa ei ole *”mitään erikoista samana pysyvää työskentelymallia”*, vaan työskennellään tapauskohtaisesti ja *”kaikki Is-tapaukset arvioidaan ja käsitellään”*.

Toisen kunnan vastauksessa todetaan:

”Toimimme lastensuojelulain velvoittamalla tavalla. Mitään tiettyä kaavaa ei ole käytössä, olemme odottaneet valtakunnallista linjausta asiassa.”
”Arviointi tehdään kaikille, mutta siis lainsäädännön pohjalta.”

Erästä kunnasta kerrotaan, että heillä on säännölliset sosiaalityön viikkopalaverit, jotka toimivat lastensuojelutarpeen arvioinnin välineenä. Arvioitavien perheiden osalta *”Tapaamisia tapauksen mukaan, joskus lapset keskeisiä tavattavia, joskus taas ei. Samoin työpari räätälöitävissä perhetyön tai muun tahon kanssa. Peruspari kuitenkin tällä hetkellä sosiaalityöntekijäpari”*

Yhdestä vastauksesta käy ilmi myös se, ettei alkuarviointia tehdä vain lastensuojelutarpeen selvittämiseksi. Myös perhetyössä tehdään alkuarviointia perhetyön tarpeiden ja tavoitteiden selvittämiseksi:

”Sosiaalityöntekijä tekee tietenkin oman arvionsa lastensuojelun tarpeesta. Varsinaista mallia ei ole. Käytössä on myös Alvari-perhetyö, jonka työskentelyn alkuvaiheessa tehdään alkukartoitus. Se antaa paljon tietoa myös sosiaalityöntekijälle, vaikka perhetyön alkaessa ollaankin jo tehty päätös lastensuojelutoimenpiteestä.”

Kuvaan kolmen kunnan käyttämät alkuarviointimallit tiivistetysti kyselylomakkeista kertyneen tiedon perusteella.

Hausjärvi:

”Olemme Hausjärvellä aloittaneet alkuarviointiprosessit (”Is-tarpeen selvitysvaihe”). Työskentelymme perustuu erittäin väljästi Pesäpuun kehittämään malliin, nyt alkuvaiheessa olemme keskittyneet lapsien tapaamisiin ja heidän äänensä kuuluville saamiseen. Suunnitelmamme on ottaa lisää erilaisia työkaluja mukaan vähitellen, saatuamme enemmän kokemusta alkuarvioinnista.”

”Valikointi tapahtuu lastensuojelutiimissä. Olemme valinneet perheet, joissa on useita lapsia ja monimutkaiset ihmissuhdeverkostot sekä suuri huoli lasten tilanteesta.”

”Olemme alkaneet tekemään systemaattisempaa alkuarviointia vähitellen, en kutsuisi sitä vielä ”malliksi”. Työskentely on varsinaisesti alkanut keväällä 2006.”

Hämeenlinna:

Hämeenlinnassa on käytössä *”Pesäpuu ry:n ja Kohtaava lastensuojeluhankkeessa kehitettyjen mallien sekoitus, joka luotiin Virtaa-hankkeessa”*. Arvioinnin tekee sosiaalityöntekijä-perhetyöntekijä -työpari. Perhettä kohden tapaamisia on keskimäärin neljä ja jokainen perheenjäsen tavataan. Alkuarviointimalli on aktiivisesti käytössä ja vuoden *”2005 alusta lähtien on seurattu työmenetelmän käyttöä”*. Alkuarviointia ei kuitenkaan tehdä systemaattisesti esim. kaikille uusille asiakkaille, vaan *”valinta vielä satumanvaraista”* ja arviointimallia käytetään *”yleensä silloin, kun jokin asiakastilanne koetaan hyvin ”vaikealta”*.

Hämeenlinnan mallin kuvaus löytyy Virtaa-hankkeen loppuraportista (2005), joka on tulossa myös Hämeenlinnan kaupungin www-sivuille.

Riihimäki:

Riihimäellä käytetään Pesäpuu ry:n mallia Lupaus lapselle -pilottikoulutuksessa opitun mallin mukaisesti.

Arvioinnin tekee työparina sosiaalityöntekijä ja perhetyöntekijä. Perhettä kohden tapaamiskertoja on neljä.

Malli on otettu käyttöön v. 2003 ja arviointi on tehty v. 2006 yhdelle perheelle.

”Perheestä on ollut äiti sekä lapsista se, jonka asioissa työskentely on ensisijaisesti alkanut ja kenestä on ollut eniten huolta.”

2.3 Alkuarvioinnin lukumääräinen tarve ja kattavuus Kanta-Hämeessä

Tiedustelin kyselylomakkeessa kunnilta:

Kuinka monta uutta lastensuojeluasiakasta ja lastensuojeluilmoitusta teille on tullut v. 2006?

Kuinka monelle asiakkaalle lastensuojelun tarpeen arviointi on tehty v.2006?

Ainoastaan osa vastaajista ilmoitti kunnan uusien lastensuojeluasiakkaiden ja lastensuojeluilmoitusten lukumäärän. Osassa kuntia tietoa ei ollut tarpeeksi helposti saatavilla. Maakunnan suurimman kunnan eli Hämeenlinnan lastensuojelun tilastointi toimii ilmeisesti ainakin uusien asiakkuuksien ja lastensuojeluilmoitusten osalta hyvin ja tieto ensimmäiseltä vuosineljännekseltä oli saatavilla. Pienimmissä kunnissa kysytyt lukumäärät oli myös tiedossa. Pienten kuntien osalta oletan, että tämä johtuu siitä, että kun asiakkaita ja ilmoituksia on vähän, heidät muistetaan nimeltä ja lukumäärän laskeminen sujuu ilman, että tarvitsee ajaa tietojärjestelmästä erillistä tilastotietoa. Suuremmissa kunnissa, joissa asiakasmäärät ovat isompia ja joissa työskentelee useampia sosiaalityöntekijöitä, ei kenelläkään työntekijällä ole automaattisesti täsmällistä tietoa siitä, keistä lastensuojeluilmoituksia on tullut tai keiden kanssa on työskentely aloitettu. Sähköisistä tietojärjestelmistä ei tässä kohta aina ole apua. Vastausten mukaan Riihimäellä ja Hausjärvellä ei ole tarkkaa tilastoa asiasta, Forssassa lastensuojeluilmoitukset merkitään asianosaisen henkilön asiakastiedostoihin ja ilmoituksia ei tilastoida ja Janakkalassa tilastointi on kehitteillä. Nämä kunnat ovat asukasluvun mukaan vertailtuna maakunnan 2., 3., 4., ja 6. suurimmat kunnat.

Vastaukset todentavat osaltaan sitä havaintoa, joka on tehty valtakunnallisestikin: lastensuojelun tilastointi on sattumanvaraista ja kehittymätöntä. ”Pakollinen” tilastotieto, jota Stakes kerää vuosittain kunnilta valtakunnallista tilastoa varten, kerätään kunnissa kyllä, mutta yleensä ”käsipelillä”. Stakes tiedustelee kunnilta vuosittain avohuollon tukitoimien piirissä olevien lasten määrää, kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria ja huostaan otettuja lapsia (Lastensuojelu, Tilastot...). Erityisesti avohuollon tukitoimien piirissä olevien lasten lukumäärä on vaihdellut joissakin kunnissa peräkäisinä vuosina niin paljon, ettei tilastotieto ole niinkään lastensuojeluasiakkaiden todellisen määrän kuvaaja, vaan kertoo enemmän kunnan tilastointitavasta.⁷

Kyselyyn saamieni vastausten perusteella ei ole mahdollista vetää maakuntaa koskevia johtopäätöksiä siitä, kuinka kattavasti arviointia lastensuojelun tarpeesta tällä hetkellä uusille asiakkaille tehdään. Suurimmassa osassa vastanneita kuntia ei ole tiettyä alkuarviointimallia käytössä, joten todennäköisesti ei systemaattisesti myöskään kerätä tietoa siitä, millä tavoin kunkin lapsen tai perheen tilanne on arvioitu.

Johtopäätöksenä keräämäni aineiston perusteella on kuitenkin pakko todeta, että tällä hetkellä suurimmassa osassa Kanta-Hämeen kuntia ei tilastoida lastensuojeluilmoituksia tai selvitetä lastensuojelutarvetta siten, kuin lastensuojelulain kokonaisuudistusta valmistellut työryhmä muistiossaan ehdottaa eli tilastointikäytäntöjen kehittämiseen lienee lähitulevaisuudessa tarvetta. Lakiehdotuksessa on useita lastensuojeluasiakkuuden alkamista säänteleviä pykäläitä. Esim. 25§ 3 momentin mukaan ”Lastensuojeluilmoituksista ja niiden sisällöstä on kunnassa pidettävä rekisteriä” (Lastensuojelulain... 2006, 171).

Tiedustelin myös niiden sosiaalityöntekijöiden määrää, jotka todennäköisesti lastensuojelun (avohuollon) alkuarviointia kunnassa tekevät. Kysymys kuului:

Kuinka monta sosiaalityöntekijää teillä työskentelee lastensuojelun avohuollossa (mukaan lukien yhdistettyä työtä tekevät ja esim. asiakastyötä tekevät johtavat sosiaalityöntekijät; ei kuitenkaan koulun, sijaishuollon tai lastenkodin sosiaalityöntekijät)?

Kysyin tätä, koska on tärkeää tietää mm. lastensuojelulain kokonaisuudistukseen valmistauduttaessa, onko kunnissa tosiasiaa tarpeeksi sosiaalityöntekijäresurssia vastaamaan alkuarviointityöskentelyn vaateisiin. On todennäköistä, että varsinkin alkuvaiheessa, kun työskentelymallin käyttöön ei olla rutinoiduttu, se teettää paljon ylimääräistä työtä ja vaatii nykyisiä työkäytäntöjä enemmän aikaa esim. aiempaa tarkemman dokumentoinnin vuoksi.

Kuten tällä sivulla esitetystä taulukosta näkyy, on puutteellisten vastausten perusteella hankalaa tehdä edes suuntaa-antavaa arviota siitä, kuinka monta alkuarviointia kunkin sosiaalityöntekijän keskimäärin pitäisi tehdä, jotta kaikille uusille asiakkuuteen tuleville lapsille ja perheille tai kaikille heille, joista lastensuojeluilmoitus on tehty, tulisi alkuarviointi tehdyksi.

⁷ Stakes ja Pikassos –alueen veturikuntien eli Tampereen, Porin ja Hämeenlinnan lastensuojelun edustajat ovat kokoontuneet säännöllisesti lastensuojelun kuvausjärjestelmän kehittämisen ja nk. tilastopilotin merkeissä v. 2005 alkaen. Asiasta on tulossa lisätietoa Stakesin www-sivuille (Stakes, Lastensuojelun tutkimus- ja kehittämistyö), ks. <http://groups.stakes.fi/LAPE/FI/Lastensuojelu/index.htm>. Kuvausjärjestelmän ja tilastoinnin ongelmista lisätietoja esim. Heino Tarja & Pösö Tarja (2003) Tilastot ja tarinat lastensuojelussa. Yhteiskuntapolitiikka 2003:6, 584-597.

Taulukkoa luettaessa on hyvä muistaa, että kuntien välistä vertailua siitä, missä on vähemmän tai enemmän lastensuojelun avohuoltoon käytettävää sosiaalityön resursseja per asukas tai asiakas ei voi suoraan annettujen lukujen valossa tehdä. Kunnissa on erilaiset palvelurakenteet ja sosiaalityöntekijöiden toimenkuviissa on isoja eroja. Esim. vammaispalvelujen sosiaalityöntekijän ja lastenvalvojan tehtävät voivat sisältyä erityisesti pienemmissä kunnissa lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiksi ilmoitettujen henkilöiden työnkuvaan. Myös hallinnollinen työ ja esimiestyö vievät joissakin kunnissa lastensuojelun avohuollon sosiaalityöhön varatusta työpanoksesta osan.

Kerätystä numeraalisesta tiedosta ei ole mahdollista tehdä kvantitatiivista analyysia. Taulukon muodossa esitetyt vastaukset antanevat kuitenkin eväitä jatkopohdintoihin. Tyhjä ruutu tarkoittaa sitä, ettei vastaus sisältänyt numeraalista tietoa. Olen täydentänyt taulukkoon avohuollon piirissä v. 2004 olleiden lasten ja nuorten lukumäärät viimeisimmästä Stakesin julkaisemasta lastensuojelutilastosta. (Kaikkien Kanta-Hämeen kuntien avohuollon asiakasmäärät v. 2003 ja v. 2004 on esitetty taulukossa *Lastensuojelun avohuollon asiakkaat Kanta-Hämeen kunnissa*, LIITE 3.)

TAULUKKO

Numeraalista tietoa lastensuojelun alkuarviointiin liittyen Kanta-Hämeen kunnissa

kunta	väkiluku 31.12.2005 (Tilasto- keskus)	sosiaalityön- tekijöitä lastensuojelun avohuollossa	uusia lastensuoj. asiakkaita v. 2006	uusia lastensuoj. ilmoituksia v. 2006	tehty alkuar- viointi v. 2006	avohuollon asiakkaat v. 2004 (Stakes)
Forssa	17 918	6,5		20-30		189
Hauho	3 947	2,0	10			42
Hausjärvi	8 419	3,0			3 perhettä 15 henk.	44
Hämeenlinna	47 335	12,0 10+2 joht.sos.tt.	24 1.1.-31.3.	70 1.1.-31.3.	17 perhettä 51 henk.	684
Janakkala	15 871	3,3 3+0,3 vakanssia				274
Kalvola	3 461	2,0				49
Lammi, Tuulos 5 612 + 1 564	7 176	1,5	6 uutta perhettä	12		48 35+13
Renko	2 352	2	4 lasta	1		15
Riihimäki	27 069	3 2+1vt.joht.sos.tt			1 perhe	407
yht.	133 548	35,3				1752

2.4 Alkuarviointiin tarvitaan koulutusta ja resursseja

Koska sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on tosiasia monissa kunnissa, halusin tietää, onko kunnissa vielä työssä sosiaalityöntekijöitä, jotka osallistuivat kolmisen vuotta sitten Kanta-Hämeessä Osaava lastensuojelu -hankkeen puitteissa 28 työntekijälle järjestettyyn pilottikoulutukseen (Laiho & Ritala-Koskinen 2003, 44). Koska koulutuksella on aina merkitystä uusien työskentelymallien käyttöönotossa, halusin kartoittaa myös ylipäättänsä alkuarviointiin liittyvään koulutukseen osallistumista.

Kuinka moni em. sosiaalityöntekijöistä

- osallistui Pesäpuu ry:n Lupaus lapselle -pilottikoulutukseen Osaava lastensuojelu -hankkeen aikana?
- on käynyt 2-päiväisen Lupaus lapselle® - lapsilähtöisen työskentelyn menetelmäkoulutuksen (Nallekortit yms. välineet)?
- on saanut jotain muuta koulutusta lastensuojelun tarpeen arviointiin?

Kyselyyn vastanneissa kunnissa on yhteensä 35 lastensuojelun avohuollossa työskentelevää sosiaalityöntekijää. Heistä vain 7 oli Lupaus lapselle -pilottikoulutuksessa (Hauho yksi, Hämeenlinna neljä, Riihimäki kaksi). Esimerkiksi Riihimäeltä koulutukseen osallistui neljä sosiaalityöntekijää, mutta heistä enää kaksi on entisissä tehtävissään ja myös Hämeenlinnasta vastattiin, että *”osa koulutetuista on jo lähtenyt pois”*.

Pesäpuun koulutuksia on kuitenkin hyödynnetty, sillä Forssasta kerrottiin, että *”Pesäpuun koulutuksiin osallistuttu (ovat olleet päivän mittaisia) koko yksikön voimin. (jotkin henkilöt vaihtuneet näiden jälkeen)”*. Hausjärveltä puolestaan vastattiin, että *”Sosiaalityöntekijöillä on koulutusta ainoastaan seminaarityyppisesti. Tulemme osallistumaan menetelmäkoulutukseen sopivan koulutuksen löytyessä. Perhetyöntekijällä on Pesäpuun pitempi koulutus käytyinä.”*

Riihimäen vastauksessa viitattiin myös 4.–5.10.2006 järjestettävään Lupaus lapselle -koulutukseen, joka on ensisijaisesti suunnattu Kanta-Hämeen kunnallisten lastensuojelulaitosten henkilöstölle, mutta ryhmään otetaan jäljelle jääville paikoille myös avohuollon työntekijöitä.⁸

Hämeenlinnan lastensuojelun johtaja Anna Ollila kertoi asiantuntijaryhmän kokouksessa 10.1.06, että Hämeenlinnassa on laskettu, että 21 lastensuojelun työntekijää hallitsee lapsilähtöisen työmenetelmän eli yli puolella työntekijöistä on hyvät valmiudet lapsilähtöiseen työskentelyyn. Kaikkiaan Hämeenlinnan lastensuojelussa työskentelee Perhekeskus mukaan lukien 17 perhetyöntekijää ja 20 sosiaalityöntekijää. Tarkoituksena on järjestellä työpareja siten, että osaaminen leviäisi koko lastensuojelutyöhön. (Muistio 10.1.2006.) Hämeenlinnan Virtaa -hankkeessa kehitetyn alkuarviointimallin juurruttaminen ja levittäminen vastaa osaltaan alkuarviointiin liittyvään koulutustarpeeseen. Hämeenlinnassa *”uusille työntekijöille (niin sosiaalityöntekijöille kuin perhetyöntekijöille ja osaston ohjaajille ja järjestön perhetyöntekijöille) on järjestetty koulutusta menetelmän käytöstä; juuri nyt koulutuksessa on 6 työntekijää”*. Myös erään Hämeenlinnan seudun kunnan vastauksessa viitattiin ilmeisesti Hämeenlinnan Virtaa -hankkeen tulosten levittämiseen: seudullisessa lastensuojelun johtotiimissä on sosionomi käynyt kertomassa aiheesta.

Koska halusin kyselyn avulla koota tietoa alkuarviointiin liittyvistä kehittämistarpeista ja kuntien tarvitsemista kehittämisresursseista kysyin myös:

Mitä tarvitaan tai mitä on kehitettävä, jotta lastensuojelun tarve voidaan systemaattisesti arvioida jokaisen arviointia tarvitsevan (mahdollisen) asiakkaan kohdalla (esim. yhteinen työskentelymalli, koulutus, resurssi, osaaminen, seutuyhteistyö jne.)?

⁸ Riihimäellä näiden koulutuspäivien koordinoinnista vastaava sosiaalityöntekijä Kaarina Leinonen on ilmoittanut, että koulutusryhmä on täyttyi, sillä koulutukseen ilmoittautui myös kuntien lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöitä.

Viidessä vastauksessa yhdeksästä kaivattiin kuntien välistä yhteistyötä. Yhteistä työskentelymallia toivottiin kahdessa vastauksessa ja seudullista yhteistyötä hieman eri muodoissa kolmessa vastauksessa.

Eräs vastaajista nosti esille myös dokumentointiin ja tilastointiin liittyvät yhteiset kehittämistarpeet. *”kuinka tilastoidaan aikuisten kanssa tehtävää arviointityötä, kun aikuista ei periaatteessa voida kirjata lastensuojelun asiakkaaksi”*. Näkökulmana vastaajalla oli myös riittävien resurssien turvaaminen. Jos tehty työ ei tilastoidu asiakastietojärjestelmiin, käy niin, että panostusta vaativa työ jää tältä osin näkymättömäksi eli ei pystytä todentamaan, miten paljon työmäärä on lisääntynyt.

Koulutusta kaivattiin kolmessa vastauksessa ja lisää tietoa tai osaamista kahdessa vastauksessa. Kaksi vastaajaa kiinnitti huomiota siihen, että tarvitaan myös työyhteisön sisällä sopimus siitä, että työskentelymalli otetaan käyttöön. Yksi vastaajista piti tärkeänä valtakunnalliseen selvitykseen perustuvaa mallia.

Resurssien riittävydestä oltiin huolissaan kuudessa vastauksessa yhdeksästä. Perustelut huolestumiselle ovat varsin loogisia. Eräs vastaajista piti tärkeänä *”arvioida henkilöstöresurssien lisäys”* ja perustelee sitä alkuarviointityöryhmän loppuraporttiin viittaamalla. Vastaajan mukaan asiakasmäärät moninkertaistuvat nykyiseen verrattuna, koska alkuarviointityöskentely edellyttää kaikkien perheenjäsenten kanssa työskentelyä, eikä yksi asiakas tarkoita enää yhtä perhettä tai yksiä vanhempia, niin kuin aiemmissa työskentelytavoissa on totuttu toimimaan. (Ks. Oranen 2006, 48.)

Huolta resurssien riittävydestä voi lisätä vielä se, että Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistiossa (2006) lastensuojeluilmoitusten käsittelemiseen ja lastensuojelutarpeen selvittämiseen esitetään määräaikoja. Esim. 26 § 2 momentin mukaan sosiaalityöntekijän on reagoitava lastensuojeluilmoitukseen tai vastaavaan yhteydenottoon ja ratkaistava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä, ryhdytäänkö tekemään lastensuojelutarpeen selvitystä ja 27 § mukaan lastensuojelutarpeen selvitys (eli alkuarviointi) pitäisi tehdä kolmen kuukauden kuluessa asian vireille tulosta (mts. 171–172). Kunnille on siis tulossa uusia haasteita, joihin vastaaminen ei ole ihan yksinkertaista. Toisaalta on myös todennäköistä, että huolellisesti ja tarpeeksi varhaisessa vaiheessa tehty alkuarviointi säästää lastensuojelutyön resursseja pitkällä aikavälillä. Kun asiakas saa tarkoituksenmukaiset tukitoimet ja palvelut käyttöönsä hyvissä ajoin ja kun hän on alkuarviointiprosessin aktiivisena osapuolena motivoitunut ottamaan tukea vastaan, ei asiakkuus veny turhan pitkäksi. Suunnitelmallinen ja oikea-aikainen työskentely mahdollistaa myös sen, että lapsen tilanne ei pääse kriisiytymään niin pahaksi, että tilannetta ei voida enää sijaishuollon kustannuksiin nähden edullisilla avohuollon tukitoimilla hoitaa.

3 LOPPUPÄÄTELMIÄ

Sähköpostitse toukokuussa lähettämäni kysely ei osoittautunut kovin hyväksi tiedonkeruun menetelmäksi. Ajankohta oli huono, annettu vastausaika liian lyhyt ja kysymykset eivät olleet tarpeeksi selkeitä. Lomake olisi kannattanut testata eli pyytää parista kunnasta koevastauksia. Vastaaminen oli saamani palautteen mukaan huomattavasti työläämpää, kuin mitä olin olettanut. Vaikka tarkoituksellisesti kyselin vain tämän vuoden tietoja, jotka otaksuin olevan helposti kerättävissä, kävi ilmi, että tilastointi (esim. asiakasmäärät) ja systemaattinen tiedonkeruu ei edelleenkään ole lastensuojelussa vahvana käytäntönä. Vajavaisista vastauksista ja epäselvästä kysymyksenasettelusta johtuen ei kuntien tietoja voi keskenään juurikaan vertailla.

Vaikka Kanta-Hämeessä on ollut alkuarviointiin liittyvä pilottikoulutus kolmisen vuotta sitten, ei alkuarviointi selkeänä työskentelymallina silti ole juurtunut kuntiin. Pelkällä koulutuksella ei yleensä työskentelymalleja kovin helposti muuteta. Vaarana on, että koulutus jää irralliseksi palikaksi, jonka hyödyntäminen käytännön työssä ei ole mitenkään itsestään selvää. Erityisesti metodikoulutuksessa on tärkeää että samasta työyhteisöstä on useampi henkilö samassa koulutuksessa tai jos sosiaalityöntekijä työskentelee yksin, että on jatkuva keskusteluyhteys saman koulutuksen käyneiden työntekijöiden kanssa. Uuden menetelmän käyttöönottoa tukee myös keskustelut kollegan kanssa esim. siitä, mikä on toiminut millaisissakin tilanteissa ja miten voisi ratkaista jonkin metodin käytännön soveltamiseen liittyvän pulman. Kokemusten jakaminen ja yhdessä pohtiminen rohkaisee kokeilemaan lisää ja tuo uuden menetelmän lopulta osaksi omaa työkalupakkia.

Osaava lastensuojelu -hankkeen loppuraportissa (Laiho & Ritala-Koskinen 2003, 44) muistutetaan siitä, että koulutuksessa opitut asiat ja uudenlainen lapsilähtöinen työskentelyorientaatio eivät juurru osaksi omia työkäytäntöjä ellei oppimisprosessia tueta myös tältä osin. Osana tukea mainitaan työyhteisön tuki ja sitoutuminen sekä vertaistuki, joka mahdollistaa kokemusten reflektoinnin ja tarvittavan yhteisen lisäkouluttautumisen suunnittelun.

Sosiaalialan osaamiskeskus Pikassoksen perustehtävänä ei ole koulutuksen tuottaminen. Sen sijaan yhteisten foorumien kokoaminen ja erityisesti tutkimuksen, koulutuksen ja työelämän verkostoiminen on osaamiskeskuksen ominta aluetta. Jatkossa Pikassos voisi olla mukana kokoamassa seudullisia tai muutaman kunnan yhteisiä työpajoja, joissa olisi mahdollista vaihtaa kokemuksia ja kasvattaa osaamista ja myös pohtia yhdessä lastensuojelun kehittämistarpeita. Seudullinen työpaja voi toimia paitsi kehittämistarpeita kokoavana foorumina, niin myös yhtenä pienenä vastauksena kehittämistarpeisiin. Oletin, että työpajat tukisivat kuntien lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöitä, joista monet työskentelevät käytännössä hyvin yksin ja monien ristipaineiden keskellä. Siksi kysyinkin:

Jos Pikassos tai joku muu toimija järjestää lastensuojelun tarpeen arviointia koskevan seudullisen työpajan, oletteko kiinnostuneita osallistumaan siihen?

Kahdeksan vastasi myönteisesti. Viidessä vastauksessa todettiin vain "kyllä" ja muut olivat kiinnostuneita "periaatteessa kyllä", "kyllä ehdottomasti" tai "Olemme kiinnostuneita osallistumaan!"

Yhdestä kunnasta todettiin, että *”Olemme lähinnä kiinnostuneita lapsen polku laadukkaaksi -hankkeesta ja sen tuomista voimavaroista”*. Hämeenlinnan seudulla onkin luontevaa ja tarkoituksenmukaista pyrkiä vastaamaan kehittämistarpeisiin seudullisen lastensuojelun kehittämissyksikön eli Lapsen polku laadukkaaksi II -vaiheen kautta.

Kyselyn tuloksena kertyi mielestäni tärkeää tietoa, jota voidaan hyödyntää lastensuojelun kehittämisen suunnittelussa paitsi koko maakunnassa, niin luonnollisesti myös Hämeenlinnan seudun lastensuojelun kehittämissyksikössä. Toivon, että kyselyyn vastanneet lastensuojelun sosiaalityöntekijät ja esimiehet kokevat saavansa vaivannäöllen vastinetta.

LÄHTEET:

Ervast, Sari-Anne ja Tulensalo, Hanna (2006) Sosiaalityötä lapsen kanssa – Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämistä. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 8/2006.

Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen Aino & Törrönen, Maritta (toim.) (2006) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus.

Jouste, Nanna (2006) Lastensuojelun tilannearvio Lempäälässä. Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenian Lastensuojelukoulutuksen lopputyö, 28.4.2006. Julkaisematon.

Karppinen, Anna-Maija (2006) Alkuarviointia - Lastensuojelun alkuvaiheen tilannearvion tarkastelua ja käyttöönoton kartoitus Tampereen sosiaaliasemilla. Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenian Lastensuojelukoulutuksen lopputyö, toukokuu 2006. Julkaisematon.

Laiho, Kristiina & Ritala-Koskinen, Aino (toim.) (2003) Lastensuojelu osaamiskeskuksen pilottina – Osaava lastensuojelu -projektin loppuraportti. Tampere, Pikassos Oy, raportteja 1/2003.

Lastensuojelu, Tilastot ja rekisterit. Stakes.
<http://www.stakes.fi/FI/Tilastot/Aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojelu.htm>
 (28.8.2006)

Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio (2006). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:25.

Lastensuojelun kehittämisohjelma. Sosiaaliportin hankesivusto. Sosiaaliportti.
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/lastensuojelu/>
 (28.8.2006)

Muukkonen, Tiina ja Tulensalo, Hanna (2004) Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2004:1.
http://www.hel2.fi/sosv/julkaisu/selvitykset/2004/01_lastensuojelua.pdf

Möller Sointu (2004) Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Jyväskylä: Pesäpuu ry. Opas- ja käsikirjat 1/2004.

Oranen, Mikko (2005) Lastensuojelutarpeen selvitys. Alkuarviointi ja avohuoltotyöryhmän väliraportti. Julkaisematon.

Oranen, Mikko (2006) Tutkimista ja tunnustelua – Lastensuojelun alkuarvioinnin käytäntöjä, malleja ja kehittämissuuntia. Alkuarviointi ja avohuolto -työryhmän loppuraportti 22.3.2006, Lastensuojelun kehittämisohjelma.
<http://www.sosiaaliportti.fi/File/a79d1456-1e50-4116-8815-96c6e88f21fd/Alkuarviointi+Loppuraportti.pdf>

Pikassos, Esittely. Pikassos Oy:n esittely. <http://www.pikassos.fi/>
(30.8.2006)

PRIDE ja lastensuojelun avohuolto -kehittämishanke. Pesäpuu ry.
<http://www.pesapuu.fi/avohuoltokeh.shtml>
(28.8.2006)

Stakes. Stakesin tilastotieto.
<http://www.stakes.fi/NR/rdonlyres/73CB3FB8-AAA7-4DB1-9D4B-DBFA666BE25F/0/0514taulut.pdf>
(28.8.2006)

Tilastokeskus. Tilastokeskuksen tilastotieto □ mukaan.
<http://www.kunnat.net/binary.asp?path=1;29;374;36984;822;59138;59143&field=FileAttachment&version=4>
(8.8.2006)

Virtaa-hanke. Kunnallisen sosiaalityön tehtävä- ja ammattirakenteen kehittäminen Hämeenlinnassa. (2005) Hämeenlinna, Hämeenlinnan perusturvakeskus, raportti 1/2005.

MUUT LÄHTEET:

Muistio 10.1.2006. Kanta-Hämeen lastensuojelun asiantuntijaryhmän kokousmuistio.
Omat tiedostot/substanssiryhmät/lastensuojelu/060110muistio5(1_2006).doc

Muistio 8.11.2005. Kanta-Hämeen lastensuojelun asiantuntijaryhmän kokousmuistio.
Omat tiedostot/substanssiryhmät/lastensuojelu/051108muistio4(2005).doc

KYSELY 2.5.2006:

LASTENSUOJELUN TARPEEN ARVIOINTI

Vastaaja:

nimi

kunta

puhelinnumero

1. Onko kuntanne lastensuojelutyössä käytössä lastensuojelun tarpeen arviointia eli lastensuojelun avohuollon alkuarviointia varten jokin tietty työskentelymalli?

2. Jos on, niin millainen malli on?
 - apukysymyksiä:
 - o perustuuko työskentely Pesäpuu ry:n tai Kohtaava lastensuojelu –hankkeen (Helsinki) kehittämään malliin?
 - o kuinka monta tapaamista ja keiden tapaamisia työskentely sisältää?
 - o ketkä arvioinnin tekevät (sosiaalityöntekijä / perhetyöntekijä / työpari...)?

3. Jos on, niin keille arviointi tehdään ja miten valikoidaan se, keille arviointi tehdään?

4. Milloin malli on otettu käyttöön?

5. Kuinka monelle asiakkaalle lastensuojelun tarpeen arviointi on tehty v. 2006?

6. Kuinka monta uutta lastensuojeluasiakasta ja lastensuojeluilmoitusta teille on tullut v. 2006?

7. Kuinka monta sosiaalityöntekijää teillä työskentelee lastensuojelun avohuollossa (mukaan lukien yhdistettyä työtä tekevät ja esim. asiakastyötä tekevät johtavat sosiaalityöntekijät; ei kuitenkaan koulun, sijaishuollon tai lastenkodin sosiaalityöntekijät)?

8. Kuinka moni em. sosiaalityöntekijöistä

- osallistui Pesäpuu ry:n Lupaus lapselle - pilottikoulutukseen Osaava lastensuojelu – hankkeen aikana?
- on käynyt 2-päiväisen Lupaus lapselle® - lapsilähtöisen työskentelyn menetelmäkoulutuksen (Nallekortit yms. välineet)?
- on saanut jotain muuta koulutusta lastensuojelun tarpeen arviointiin?

9. Mitä tarvitaan tai mitä on kehitettävä, jotta lastensuojelun tarve voidaan systemaattisesti arvioida jokaisen arviointia tarvitsevan (mahdollisen) asiakkaan kohdalla (esim. yhteinen työskentelymalli, koulutus, resurssi, osaaminen, seutuyhteistyö jne.)?
10. Jos Pikassos tai joku muu toimija järjestää lastensuojelun tarpeen arviointia koskevan seudullisen työpajan, oletteko kiinnostuneita osallistumaan siihen?

KIITOS VASTAUKSISTA!

Palautus:

mervi.janhunen@pikassos.fi

Kanta-Hämeen kunnat ja niiden väkiluku

LIITE 2

kunta	seutukunta	asukasluku 31.12.2005
Hattula	Hämeenlinnan	9 332
Hauho	Hämeenlinnan	3 947
Hämeenlinna	Hämeenlinnan	47 335
Janakkala	Hämeenlinnan	15 871
Kalvola	Hämeenlinnan	3 461
Lammi	Hämeenlinnan	5 612
Renko	Hämeenlinnan	2 352
Tuulos	Hämeenlinnan	1 564
Hausjärvi	Riihimäen	8 419
Loppi	Riihimäen	7 964
Riihimäki	Riihimäen	27 069
Forssa	Forssan	17 918
Humppila	Forssan	2 600
Jokioinen	Forssan	5 754
Tammela	Forssan	6 505
Ypäjä	Forssan	2 678
		168 381

Lähde: Tilastokeskus. Tilastokeskuksen tilastotieto www.kunnat.net mukaan.

<http://www.kunnat.net/binary.asp?path=1;29;374;36984;822;59138;59143&field=FileAttachment&version=4>

(8.8.2006)

Lastensuojelun avohuollon asiakkaiden määrä Kanta-Hämeen kunnissa**KANTA-HÄME**

<i>kunta</i>	<i>avohuollon piirissä v. 2004</i>	<i>avohuollon piirissä v. 2003</i>	<i>muutos v. 2003 →v. 2004</i>
KAUPUNKIMAISET			
Forssa	189	164	+ 25
Hämeenlinna	684	635	+ 49
Riihimäki	407	385	+ 22
TAAJAAN ASUTUT			
Hattula	22	74	- 52
Janakkala	274	153	+ 121
MAASEUTUMAISET			
Hauho	42	39	+ 3
Hausjärvi	44	36	+ 8
Humppila	12	16	- 4
Jokioinen	51	31	+ 20
Kalvola	49	54	- 5
Lammi	35	48	- 13
Loppi	89	59	+ 30
Renko	15	15	+ 0
Tammela	36	31	+ 5
Tuulos	13	8	+ 5
Ypäjä	25	21	+ 4
YHTEENSÄ	1 987	1 769	+ 218

Lähde: Stakes. Stakesin tilastotieto.

<http://www.stakes.fi/NR/rdonlyres/73CB3FB8-AAA7-4DB1-9D4B-DBFA666BE25F/0/0514taulut.pdf>
(28.8.2006)